

Sunday, July 01, 2012
12:22 PM

სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები

სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები შედარებით ახალი ინსტიტუტია ქართულ საპროცესო კანონმდებლობაში, რომელიც შემოღებულ იქნა წინა საპროცესო კოდექსის მოქმედების ბოლო წლებში, 2005 წლის 16 დეკემბრის კანონით.

აღნიშნული ინსტიტუტის არსებობა თანამედროვე სისხლისსამართალწარმოების პროცესში არა მარტო აქტუალურია, არამედ აუცილებელიცაა, რადგანაც შეუძლებელია სისხლის სამართლის საქმეზე მაღალი ალბათობის დონეზე დადგინდეს პირის ბრალეულობა ჩადენილ ქმედებაში, თუკი პროცესის მონაწილეთა (მოწმე, დაზარალებული, მათი ოჯახის წევრები და ა.შ.) უსაფრთხოება კანონმდებლობის ძალით არ იქნება დაცული. სწორედ ამიტომაცაა, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ არაერთხელ განიხილა ეს საკითხი და მიიღო დეკლარაციები, სადაც ხაზგასმულია პროცესის მონაწილეთა, განსაკუთრებით დანაშაულის მსხვერპლთა სპეციალური დაცვის საკითხები, მათ შორის აღსანიშნავია «დეკლარაცია მართლმსაჯულების ძირითად პრინციპებზე დანაშაულის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ» (4/3, დამატება); «მოწმეების დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან დაცვის სახელმძღვანელო პრინციპები» (რეზოლუცია, 2005/20) და ა.შ.

უახლოესი წარსულის საგამომიებო-სასამართლო პრაქტიკიდან შეიძლება მოვიყვანოთ მრავალი მაგალითი იმისა, როდესაც მოწმემ თუ დაზარალებულმა მათ მიერ ადრე მოცემული ჩვენებები უარყვეს მხოლოდ იმიტომ, რომ საქმის მსვლელობით დაინტერესებული პირებისაგან განიცდიდნენ სიცოცხლის მოსპობის თუ ჯანმრთელობის დაზიანების, ანდა ოჯახის განადგურების მოქმედებას და არც თუ იშვიათ შემთხვევაში შანტაჟსაც კი. საკითხის გადაწყვეტას ართულებდა ის გარემოება, რომ ადრე მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობით პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები გათვალისწინებული არ იყო და ასეთ დროს საქმის მწარმოებელი ორგანოები იძულებულნი იყვნენ დაკმაყოფილებულიყვნენ მხოლოდ შს ორგანოებში ინფორმაციის მიწოდებით, თავის მხრივ, შს ორგანოების მუშაკები საკანონმდებლო ბაზის არ არსებობის გამო მოწმის თუ დაზარალებულის დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან რეალურ დაცვას ვერ ახორციელებდნენ და მათი საქმიანობა ფორმალურ ხასიათს ატარებდა: ამის

გამო მოქალაქეებს ნდობა ეკარგებოდათ სამართალდამცავი მუშაკების მიმართ, გავრცელებულ ხასიათს ატარებდა მოწმეების თუ დაზარალებულების მიერ ბრალდებულის სასარგებლო ჩვენების მიცემა, ანდა მათი მხრიდან ცრუ, წინასწარ შედგენილი მტკიცებულებების წარდგენა, რის გამოც არც თუ იშვიათ შემთხვევაში დანაშაული გაუხსნელი რჩებოდა, ხოლო დამნაშავე – დაუსჯელი.

საქართველოს ინტეგრაციამ ძირითად საერთაშორისო პაქტებსა და კონვენციების სისტემაში და განსაკუთრებით, მისმა მიღებამ ევროსაბჭოში და-აქტარა თავისი ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანა, საყოველთაოდ აღიარებულ კონვენციებსა და ხელშეკრულებების მოთხოვნებთან, მათ შორის აღსანიშნავია სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის ღონისძიების ინსტიტუტიც.

სწორედ ამ პრობლემის გადაწყვეტას ეძღვნება საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების ინსტიტუტი, რომელიც კარგა ხანია ფუნქციონირებს უცხოეთის მრავალ ქვეყანაში ცალკე კანონების სახით და იცავს იმ პირების უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს, რომლებიც ჩაბმულნი არიან სისხლისსამართალწარმოების პროცესში.

საქართველოს სისხლის სამართლის ახალ საპროცესო კოდექსში ამ ინსტიტუტს დაეთმო სპეციალური თავი, რითაც ხაზი გაესვა მის მნიშვნელობას.

წინა საპროცესო კოდექსთან შედარებით, მოქმედ საპროცესო კანონმდებლობაში სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების პროცედურული წესები შედარებით გამარტივებულია. თუ კი ადრე მოქმედი საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებდა სპეციალური დაცვის ღონისძიების გამოყენების სასამართლო განხილვის პროცედურებს, ამჯერად პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების უფლებამოსილებით მხოლოდ პროკურორი სარგებლობს.

ისმება მეტად საგულისხმო შეკითხვა: პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები პროცესის რომელ სუბიექტზე შეიძლება იქნეს გამოყენებული და ის ხომ არ ვრცელდება საქმის მწარმოებელი ორგანოების თანამდებობის პირებზე? ის შეესაბამება, სამწუხაროდ, სისხლის სამართ-

ლის საპროცესო კოდექსში რაიმე მინიშნება არ არის გაკეთებული, რაც კანონმდებლობის ხარვეზად მიგვაჩნია, მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, რომ საპროცესო კოდექსის 68-71 მუხლებს სპეციალური დაცვის ღონისძიებების გამოყენებისას ძირითადი აქცენტი გადატანილი აქვს პროცესის იმ მონაწილეებზე (მოწმე, დაზარალებული, ექსპერტი და ა.შ.), რომლებიც ეხმარებიან მართლმსაჯულებას – მაღალი ალბათობის დონეზე დადგინდეს პირის ბრალი ჩადენილი ქმედებაში.

მართალია, 2000 წლის 6 ოქტომბერს ევროსაბჭოს მინისტრების კომიტეტმა განიხილა პროკურატურის ფუნქციები მართლმსაჯულების განხორციელების სისტემაში, სადაც პროკურორის უფლებამოსილების სხვადასხვა საკითხებთან ერთად მის წევრ სახელმწიფოებს მისცა რეკომენდაცია იმის შესახებ, რომ, თუ პროკურორების სამსახურებრივი უფლებამოსილების განხორციელებისას მათ ან მათი ოჯახის წევრების მიმართ განხორციელდა სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის საშიში მუქარა, ხელისუფლებამ მათი დაცვისათვის უნდა გამოიყენოს შესაბამისი ღონისძიებები,¹ მაგრამ არ შეიძლება საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული სპეციალური დაცვის ღონისძიებები პროკურორზე ან გამომძიებელზე იქნეს გავრცელებული, რადგანაც მათი უფლებებისა და ინტერესების დაცვის ღონისძიებები სხვა დამატებითი სპეციალური კანონმდებლობითაა გარანტირებული და ეს ღონისძიებები გამოყენებული უნდა იქნეს მხოლოდ იმ სუბიექტებზე, რომლებიც ეხმარებიან მართლმსაჯულების განხორციელებას.

ჩვენს მოსაზრებას ადასტურებს აღნიშნულ პრობლემაზე საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებული ხსენებული არსებითი დეკლარაცია თუ სხვა უმნიშვნელო დოკუმენტები.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 67-ე მუხლის თანახმად, პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიებები გამოყენებული უნდა იქნეს, თუ:

განიხილება საქმე ისეთი ქმედების ჩადენის ფაქტზე, რომლის საჯარო განხილვა თავისი ბუნებით ზიანს მიაყენებს პროცესის მონაწილის პირად ცხოვრებას;

პროცესის მონაწილის ვინაობისა და საქმეში მონაწილეობის გასაჯაროებით მნიშვნელოვანი საფრთხე დაემუქრება მის ან მისი ახლო ნათესავის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან ქონებას.

პროცესის მონაწილე დამოკიდებულია ბრალდებულზე, ეს ისეთი შემთხვევებია, როდესაც დანაშაული ჩადენილია ოჯახში, ანდა სამსახურებ-

რივად მოწმე, დაზარალებული ან სხვა პირი დამოკიდებულია ბრალდებულზე.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 68-ე მუხლის თანახმად პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიებების სახეა:

პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალურ პროგრამაში ჩართვა, პროკურორი უფლებამოსილია საქართველოს მთავარი პროკურორის ან მისი მოადგილის თანხმობით გამოიყენოს პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიება და ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ დაცვის სპეციალურ პროგრამაში ჩართოს პროცესის მონაწილე ან პირი, რომელიც შეიძლება გახდეს პროცესის მონაწილე, მასთან დაკავშირებული პირი, ანდა მისი ახლო ნათესავი, მისი თანხმობით.

პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური პროგრამით დადგენილი წესით საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო საპროცესო კანონით გათვალისწინებული წესით ასეთი პირების მიმართ იყენებს დაცვის კონკრეტულ ღონისძიებებს. ასეთი ღონისძიებებია:

ა) მოკვლევის საწინააღმდეგო ღონისძიებების გატარება. საჯარო რეესტრში ან სხვა საჯარო ხასიათის ჩანაწერში პროცესის მონაწილის ამოცნობის და იდენტიფიცირების შესაძლებლობის შემცველი მონაცემების, კერძოდ, სახელის, გვარის, მისამართის, სამუშაო ადგილის, პროფესიის ან სხვა შესაბამისი ინფორმაციის შეცვლა ან ამოღება;

ბ) ვინაობის შეცვლა და მასზე ახალი დოკუმენტის გაცემა – ფსევდონიმის მინიჭება, გარეგნობის შეცვლა, ამოცნობისა და იდენტიფიცირების შესაძლებლობის შემცველი საპროცესო და სხვა დოკუმენტების გასაიდუმლოება.

დ) უსაფრთხოების ზომების მიღება (პირადი დაცვა, განგაშზე გამოძახება და სხვა).

ვ) საცხოვრებელი ადგილის დროებით ან სამუდამოდ შეცვლა

ე) სხვა სახელმწიფოში გაყვანა (რელოკაცია). პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალურ პროგრამაში ჩართვისა და დაცვის კონკრეტული ღონისძიებების განხორციელების პროცედურებს ერთობლივად განსაზღვრავენ საქართველოს იუსტიციისა და შინაგან საქმეთა მინისტრები.

პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიებების ხარჯებს სახელმწიფო გაიღებს.

პროკურორმა დაცვის სპეციალური ღონისძიების გადაწყვეტილებაში უნდა მიუთითოს, დაცვის რომელი სპეციალური ღონისძიება უნდა გამოიყენოს; პირი, რომლის მიმართაც გამოიყენება დაცვის სპეციალური ღონისძიება, ამ ღონისძიების გამოყენების ვადა. ამასთანავე დაცვის ღონისძიება შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს უვადოდ.

1 <http://www.unde.org/ndf>.

დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენების შესახებ გადაწყვეტილება არ არის საჯარო. ეს გადაწყვეტილება ეცნობება მხოლოდ დასაცავ პირს.

დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენების ვადის ამოწურვის შემთხვევაში შესაძლებელია ვადის გაგრძელება, თუ კვლავ არსებობს ამ ღონისძიების გამოყენების საჭიროება, ხოლო საჭიროების არ არსებობის გამო ამ ღონისძიებას აუქმებს ის პირი, ვინც ეს გადაწყვეტილება მიიღო, რის შესახებაც დაუყოვნებლივ ეცნობება დასაცავ პირს.

დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენების აღსრულების შესახებ 3 დღის ვადაში ეცნობება პროკურორს, რომელმაც ეს ღონისძიება გამოიყენა.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 71-ე მუხლის თანახმად, დაცვის სპეციალური ღონისძიებების აღსრულებას უზრუნველყოფს შინაგან საქმეთა სამინისტრო.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც სპეციალური დაცვის ღონისძიება გამოყენებული უნდა იქნეს გამოძიების სტადიაზე. ასეთ დროს მოწმეს აღარ შეუძლია გამოცხადდეს სასამართლოში ან დეპონირებულად მოხდეს მისი დაკითხვა საქმის არსებითი განხილვის დროს. ამიტომ გამოძიების სტადიაზე მხარის შუამდგომლობით გამოძიების ადგილის ან მოწმის ადგილსამყოფელის მიხედვით მაგისტრანტი მოსამართლის წინაშე მოწმედ შეიძლება დაკითხოს პირი, რომლის მიმართაც გამოიყენება ან არსებობს საკმარისი საფუძველი, რომ მის მიმართ გამოყენებული იქნეს დაცვის სპეციალური ღონისძიებები. ასეთი წესით დაკითხული მოწმის ჩვენება მიიჩნევა მტკიცებულებად და მისი ხელახალი დაკითხვა საქმის არსებითი განხილვის დროს აუცილებელი აღარ არის. გამოკალის შემთხვევაში, მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე, მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობით და მოსამართლის გადაწყვეტილებით შესაძლებელია დაკითხვა მოხდეს მეორე მხარის წინასწარი ინფორმირებისა და დასწრების გარეშე. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში, მოწმის მიერ მოცემული ჩვენება საქმის არსებითი განხილვისას დაუშვებელ მტკიცებულებად მიიჩნევა, თუ შესაძლებელია მისი ხელახალი დაკითხვა (სსკ 114-ე მ.), სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-40 მუხლის თანახმად, მოსამართლეს უფლება აქვს, მოწმის დაკითხვის დროს უარი თქვას ბრალდებულის დასწრებაზე, თუ გამოიყენება მოწმის დაცვის ერთი სპეციალური ღონისძიება.¹

1 ლ. გვრიტიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური პროგრამის წარმოშობის ისტორია, e-mail: gvritishvili@mail.com, გვ. 21.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 273-ე მუხლის თანახმად, გამამტყუნებელი განაჩენის აღწერილობით სამოტივაციო ნაწილში სასამართლო ვალდებულია დაასაბუთოს პროცესის მონაწილის მიმართ დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენება, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ, ხოლო სსკ 274-ე მუხლის თანახმად, გამამტყუნებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილი უნდა შეიცავდეს პროცესის მონაწილის მიმართ დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენებით, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ საკითხის გადაწყვეტას.

აღსანიშნავია ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) მსხვერპლთა, დაზარალებულთა დაცვის, დახმარებისა და რეაბილიტაციის ღონისძიებები გათვალისწინებულია «აღსანიშნავი ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ» საქართველოს კანონით.

და ბოლოს, უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ თვით პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების ინსტიტუტის გათვალისწინებით ქართულ საპროცესო კანონმდებლობაში დადებითი მოვლენაა, მაგრამ მაინც უმჯობესი იქნებოდა მისი ცალკე კანონის სახით არსებობა, რადროსაც უფრო დახვეწილი და სრულყოფილი გახდებოდა მისი ცალკეული პროცედურული საკითხები, დაზუსტებული იქნებოდა პროცესის იმ მონაწილეთა წრეც, ვისზედაც შესაძლებელი იქნებოდა ამ ღონისძიების გამოყენება და, რაც მნიშვნელოვანია, პრაქტიკოსი მუშაკებისათვის უფრო ადვილად გასაგები და გამოსაყენებელი გახდებოდა, მით უმეტეს, რომ ამას საერთაშორისო სამართლებრივი პრაქტიკაც ადასტურებს, რადგანაც უმრავლეს შემთხვევაში პროცესის მონაწილეთა დაცვის პროცედურებს ცალკე კანონები არეგულირებენ, მაგალითად, ავსტრალიის კანონი «მოწმეთა დაცვის შესახებ» (1994 წლის 13 ოქტომბერი), გერმანიის კანონი «მოწმეთა დაცვის შესახებ, რომლებსაც საფრთხე ემუქრებათ» (2011 წლის 11 დეკემბერი), იტალიის კანონი «მოწმეთა და იმ პირთა დაცვის შესახებ, რომლებიც ეხმარებიან მართლმსაჯულებას» (1991 წლის 15 მარტი), კანადის კანონი და პროგრამა მოწმეთა დასაცავად (1996 წელი), აშშ-ს კანონმდებლობა მოწმეთა დაცვის შესახებ, ლატვიის კანონი «განსაკუთრებული დაცვის შესახებ» (2005 წლის 19 მარტი), რუსეთის ფედერაციის ფედერალური კანონი დაზარალებულების, მოწმე-

უნდა აღინიშნოს, რომ ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის მაგისტრატურის მე-2 კურსის სტუდენტს ლ. გვრიტიშვილს პროცესის მონაწილეთა დაცვის ღონისძიებების პროგრამის წარმოშობის ისტორია საფუძვლიანად აქვს შესწავლილი და ორიგინალურ ნაშრომს წარმოადგენს.

ბის და პროცესის სხვა მონაწილეთა სახელმწიფო დაცვის შესახებ» (2004 წლის 31 ივნისი) და ა.შ. კიდევ მეტი, ინგლისში ფუნქციონირებს მოწმეთა დაცვის ბიურო, რომელიც ქვეყნის შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში იმყოფება.²

იმის გათვალისწინებით, რომ პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენება პირდაპირ დაკავშირებულია მის ფინანსურ უზრუნველყოფასთან, რიგ შემთხვევებში მი

საჭიროა სპეციალური კანონის შემუშავება აღნიშნული ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად.

ამიტომ საშუალო საქმედ მიგვაჩნია სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიების კანონპროექტის შემუშავება და მისი მიღება, როგორც ეს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია აპრობირებული.

MIKHEIL MAMNIASHVILI

SPECIAL ARRANGEMENTS FOR PLEAD FOR PROCESS PARTICIPANTS

Summary

Newer institution of criminal process of Georgia is considered in the article: plead for process participants, problematic for usage of special arrangements; all issues under procedural legislation are analyzed.

Authors say that it's true that procedural rules of plead arrangements for process participants and provisions of usage are reflected, but they are incomplete and it's better to pass separate special law, in which not only those subjects of process are detailed to which it will be used, but procedural rules for conducting it

სი მოცულობა შეიძლება იყოს საკმაოდ სოლიდური, კიდევ უფრო მეტად მიაწინებს იმაზე, რომ

2 Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам, касающихся организованной преступности. Организация объединенных нации, Нью-Йорк, 2008. www.unodc.org/documents/